## גמרא

מדברי המשנה עולה שאדם המודר הנאה מחבירו, לא רק שאינו רשאי ליטול ממנו הלוואה, אלא אף אסור הוא להלוות למדיר. ובן לענין שאלה ומקח. על כך מקשה הגמרא:

**בְּשֶׁלָּמָּא** דין זה **שֶׁלֹּא יַלְוֶנּוּ** המדיר למודר, מובן היטב, **דְּקָא מָהֲנֵי לֵיהּ** – שהרי המודר נהנה בקבלת ההלוואה. **אֶלָּא** דין זה **שֶׁלֹּא יִלְוֶה חֵימָנוּ** – המדיר מן המודר, אינו מובן, שהרי **מַאי קָא מָהֲנֵי לֵיהּ** – איזו הנאה יש למודר בזה שהוא מלוה מעות למדיר.

הגמרא מוסיפה לפרט את הקושיא:

**וּבְשֶׁלָּמָּא לֹא יִלְוֶה חֵימָנוּ וְלֹא יִקַּח חֵימָנוּ**, בשני אלו היה אפשר לתרץ בדוחק שטעם האיסור הוא, כיון שפעמים יתכן **דְּקָמִיתְהֲנֵי מִינֵיהּ** – שיהנה המודר מן ההלוואה או המכירה למדיר, וכגון באופן שלוה ממנו המדיר מטבעות רעות ומשיב לו יפות, ובן לענין מקח, אם היא סחורה שאין לה קופצין, נהנה המוכר כאשר הוא מצליח להוציאה מתחת ידו ולמוכרה. **אֶלָּא לֹא יִשְׁאַל חֵימָנוּ** – המדיר מן המודר, **מַאי קָא מִיתְהֲנֵי מִינֵיהּ**. הרי אין שום הנאה לאדם המשאיל כליו לאחרים.

**בְּשֶׁלָּמָּא לֹא יִלְוֶה מֵחֵימָנוּ וְלֹא יִקַּח מֵחֵימָנוּ וְלֹא יִשְׁאַל מֵחֵימָנוּ**, המודר מן המדיר, **דְּקָא מִיתְהֲנֵי מִינֵיהּ** – שהמודר נהנה בכך שהוא לווה או לוקח או שואל מן המדיר. **אֶלָּא לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ וְלֹא יַלְוֶנּוּ וְלֹא יִמְכּוֹר לוֹ** המודר למדיר, **מַאי קָא מִיתְהֲנֵי מִינֵיהּ**, איזו הנאה יש לו למודר במה שהוא משאיל או מלוה או מוכר למדיר.

הגמרא מביאה שתי שיטות בישוב דברי המשנה:

דעה אחת: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא** משנתינו מדברת **בְּגוֹן** שני אנשים **שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה**. ועל כן אסור כל אחד מהם להשאיל לחבירו. אבל אמנם המודר הנאה מחבירו מותר להשאיל לחבירו אם אין הלה מודר ממנו גם כן.

הדעה האחרת: **אַבַּיֵי אָמַר**, כל מי שחבירו מודר הנאה ממנו אסרה לו המשנה ליהנות מהמודר בשלושת הנאות אלו ובפשטות דברי המשנה, ואבן מעיקר הדין אין איסור בזה שהמדיר ישאל כלי מן המודר, ומדברי סופרים אסרוהו, **גְּזֵירָה לְשָׁאוֹל מֵשׁוּם לְהַשְׁאִיל** – חששו חכמים שאם ישאל המדיר מן המודר יבוא גם להשאילו.

**וְכֵן בְּכוּלְּהוּ** – מקח והלוואה, גם כן אסרו משום **גְּזֵירָה:**

## משנה

משנה זו יש בה שני חלקים. הראשון, הוא המשך המשנה הקודמת (לעיל מב:) שנאמר בה שהמודר הנאה מחבירו לא ישאילנו ולא ישאל ממנו, ומשנה זו באה לבאר שאף שאסור המודר לשאול מחבירו, קיים אופן בו הוא יכול לשאול. והחלק השני בא לבאר אופנים מסוימים בהם מותר המודר ליהנות מאותו אדם שהוא אסור בהנאתו, על ידי שההנאה באה בעקיפין, ולא ישירות מהאדם שהוא אסור בהנאתו.

המשנה מבארת מהו האופן בו המודר מותר לשאול מחבירו:

אדם **שֶׁאָמַר לוֹ** – ביקש מחבירו, **הַשְׁאִילֵנִי** את **פָּרָתְךָ**, **וְאָמַר** –השיב **לוֹ** חבירו, **פָּרָתִי אֵינָהּ פְּנוּיָה**. כעס המבקש על חבירו שאינו רוצה להשאיל לו, **וְאָמַר**, **קוֹנָם שֶׁאֲנִי חוֹרֵשׁ בָּהּ לְעוֹלָם** – כלומר, אסר על עצמו את חרישת שדהו בפרת חבירו, ולא נתבאר בדבריו האם אסר את החרישה בפרה רק על עצמו, או גם על אחרים. ועל כן, **אִם הָיָה דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ** בעצמו, **הוּא אָסוּר** בחרישה, **וְכָל אָדָם מוּתָּרִים**. כיון שאנו תולים שלא היתה כוונתו אלא על עצמו. **וְאִם אֵין דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ** בעצמו, **הוּא וְכָל אָדָם אֲסוּרִין**, שמכיון שאין דרכו לחרוש, לא נתכוון לאסור על עצמו את מעשה החרישה, אלא את ההנאה מהחרישה, ועל כן אסור ליהנות גם מחרישת אחרים.

המשנה מבארת, שישנם שלושה אופנים בהם יכול אדם להנות בעקיפין את מי שמודר ממנו הנאה:

האופן הראשון:

אדם **הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ, וְאֵין לוֹ** – למודר **מַה שֶּׁיֹּאכַל, הוֹלֵךְ** המדיר **אֵצֶל הַחֶנְוָנִי, וְאוֹמֵר, אִישׁ פְּלוֹנִי נוֹדַר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֵעֱשֶׂה. וְהוּא** – החנוני **נוֹתֵן מָזוֹן לוֹ** – למודר, **וּבָא** החנוני **וְנוֹטֵל מִזֶּה** שאמר לו, את התשלום עבור מה שנתן למודר. ונמצא שההנה בעקיפין את אותו אדם שמודר ממנו הנאה.ומוסיפה המשנה, שדין זה נאמר, לא רק במקרה שאין למודר מה לאכול, אלא אף לצרכים אחרים, כגון אם **הָיָה בֵּיתוֹ לִבְנוֹת** –היה המודר צריך לבנות את ביתו, **או גָּדְרוֹ לִגְדוֹר** – שהיה צריך לגדור את גדרו, **או שָׁדְּחוּ לְקָצוֹר** – שהיה צריך לקצור את שדהו. **הוֹלֵךְ** המדיר **אֵצֶל הַפּוֹעֲלִים, וְאוֹמֵר** להם, **אִישׁ פְּלוֹנִי מוּדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֵעֱשֶׂה. וְהֵן עוֹשִׂין עִמּוֹ** – בונים את ביתו או את גדרו, **או קוֹצְרִים שְׂדֵהוּ, וּבָאִין וְנוֹטְלִין שָׂכָר מִזֶּה** שאמר להם.

האופן השני שניתן להנות את המודר בעקיפין:

**הָיוּ** המודר והאדם שהוא אסור ליהנות ממנו **מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, וְאֵין לוֹ** – למודר **מַה שֶּׁיֹּאכַל, נוֹתֵן** המדיר מזון **לְאֶחָד** האנשים הנמצאים עמהם **לְשׁוּם** [–לשם] **מַתָּנָה, וְהַלָּה** – המודר, **מִוֹתָר בָּהּ** – במתנה. ובאופן זה אין המודר נהנה מן המדיר, אלא מזה שקיבל את המזון במתנה.

האופן השלישי:

**אִם** היו מהלכים בדרך, **וְאֵין עִמָּהֶם אַחֵר** – אדם נוסף, שיוכל המדיר לתת לו מזון במתנה, **מֵנִיחַ** המדיר את המזון **עַל הַסֶּלַע אוֹ עַל הַגֶּדֶר, וְאוֹמֵר, חֲרֵי הֵן מוּפְקָרִים לְכָל מִי שֶׁיַּחְפּוֹץ** ליטול אותם, **וְהַלָּה** – המודר, **נוֹטֵל** את המזון **וְאוֹכֵל**. כיון שהוא אינו נחשב כנהנה מן המדיר, אלא כזוכה מן ההפקר. **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר** באופן זה של הפקר.

## גמרא

הגמרא מבררת את טעמו של רבי יוסי:

**אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי** הסובר שבאופן שהמדיר מפקיר את המזון, אסור המודר לזכות מן ההפקר. ומעמיד רבי יוחנן שרבי יוסי **קָסָבַר שֶׁהֶפְקֵר** דינו **כְּמַתָּנָה, מָה** – וכמו **שַׁמַּתָּנָה** אינה יוצאת מרשות הנותן **עַד דְּאָתְיָא** – שהיא מגיעה **מֵרְשׁוּת** הנוֹתֵן **לִרְשׁוּת** הַמְקַבֵּל, **אַף הֶפְקֵר** אינו יוצא מרשות המפקיר **עַד דְּאָתֵי** – שהוא מגיע **לִרְשׁוּת** הזּוֹכֶה, אבל כל זמן שלא זכה מן ההפקר, לא יצא הדבר המופקר מרשות המפקיר. ועל כן, אסור המודר לזכות מן ההפקר, שהרי המזון לא יצא עדיין מרשות המפקיר, ונמצא שכשהוא זוכה בו הוא נהנה מן המדיר.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן שביאר את טעמו של רבי יוסי משום שההפקר כמתנה:

**מָתִיב** – הקשה **רַבִּי אַבָּא**, שנינו בברייתא, שאם המדיר רוצה להנות את המודר, יכול להפקיר את המזון, **וְהַלָּה** – המודר, **נוֹטֵל** את המזון **וְאוֹכֵל, וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר. וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אֵימָתַי** אני אוסר על המודר לזכות במזון מן ההפקר, **בִּזְמַן שֶׁנָּדְרוּ** של המדיר שאסר את המודר בהנאה, **קוֹדֵם לְהֶפְקֵירוֹ** את המזון,

---

## אגרות קודש

ב"ה, י"ד תמוז, תשי"ב

ברוקלין.

שלום וברכה!

... כיון שכותב במכתבו שזהו ענין דשני אחים ושתי אחיות, הנה מאן דלא קפיד לא קפדינן עמי', והי' מהראוי אם באפשרי הוא שידורו לאחרי חתונתם בעיירות שונות...

**אֲבָל אִם הָיָה הֶפְקֵירוֹ קוֹדֵם לְנִדְרוֹ** – שהפקיר את המזון קודם שאסר את המודר בהנאה, חֲרֵי זֶה מוּתָּר, כיון שלא חל האיסור על מזון זה, שהרי בשעה שהדיר את המודר מנכסיו כבר לא היה המזון שלו, אלא היה הפקר. **וְאִי אָמְרַתְּ** – ואם אתה אומר שהפקר אינו יוצא מרשות המפקיר **עַד דְּאָתֵי** – שהוא נכנס לִרְשׁוּת הַזּוֹכֶה בו, **מַה לִּי נִדְרוֹ קוֹדֵם לְהֶפְקֵירוֹ, מַה לִּי הֶפְקֵירוֹ קוֹדֵם לְנִדְרוֹ** – כלומר, אין חילוק בזה בין אם קדם הנדר להפקר או להיפך, שהלא בשני המקרים נהנה המודר הנאה מן המזון כשהוא עדיין שייך למדיר. ומכח קושיא זו מוכח, שאף לדעת רבי יוסי דבר המופקר יוצא מרשות המפקיר אף קודם שזכו בו.

דוחה הגמרא, **הוּא** – רבי אבא **מוֹתִיב לָהּ** – מקשה קושיא זו, **וְהוּא עַצְמוֹ מְשַׁנֵּי לָהּ** – מיישב אותה, שאכן ניתן לבאר בדעת רבי יוסי שהפקר אינו יוצא מרשות מפקיר כל זמן שלא זכו בו, ואף על פי כן אם קדם ההפקר לנדר מותר המודר להנות מההפקר, כיון שכָּל אדם הַנּוֹדֵר לאסור אחרים בהנאתו **אֵין דַּעְתּוֹ עַל מָה שֶׁהֶפְקִיר**, ועל כן, אם קדם ההפקר לנדרו, לא התכוון המדיר לאסור על המודר את מה שהפקיר.

ומקשה הגמרא על יסוד זה שאין דעתו של הנודר על מה שהפקיר:

**מָתִיב** – הקשה **רָבָא מברייתא שאומרת, שכיב מרע שכתב [בצוואתו] את כל נכסיו לשני אנשים, באופן כזה**, בתחילה כתב רק את **מַקָּצָתָן** של הנכסים **לְרִאשׁוֹן**, וְלאחר מכן כתב את **כּוּלָּן לַשֵּׁנִי** – לאדם אחר, והבריא מחוליו. הדין הוא, שהָרִאשׁוֹן קָנָה את מקצת הנכסים, כדין מתנת שכיב מרע במקצת נכסים שהיא כמתנת בריא, ואינו יכול לחזור בו, ואילו הַשֵּׁנִי **לֹא קָנָה** מאומה, כדין שכיב מרע הנותן את כל נכסיו במתנה, שאנו דנים שלא נתכוון לתת אלא מחמת שהיה בטוח שימות, ועל כן אם הבריא יכול לחזור בו.

ומדין זה שהראשון זכה במקצת, מוכח שכאשר נתן לשני את כל הנכסים, אין אנו אומרים שכוונתו היתה רק על מה שנותר מנכסיו אחרי הנתינה לראשון, אלא אומרים אנו שחזר בו מהנתינה לראשון, והתכוון לתת את כל נכסיו לשני. שאם נפרש שבנתינתו לשני לא התכוון לחזור בו מהנתינה לראשון, אלא נתן לו את נכסיו חוץ ממה שכבר נתן לראשון, אם כן לא יזכה אף הראשון בחלקו, שהרי זה שכיב מרע שמחלק כל נכסיו [מקצתן לזה ומקצתן לזה], שהדין שאם הבריא יכול לחזור בו מנתינתו. ובהכרח, שבאמירתו 'כולן לשני' התכוון לכל הנכסים ממש, ורצה לחזור בו מהנתינה לראשון ולתת אף את הנכסים האלו לשני, ודבר זה מוכיח שבשעת הנתינה לראשון לא התכוון לחלק את כל נכסיו, ועל כן זכה הראשון במקצת שקיבל.

ואם כן, יש להוכיח מכאן, שכמו שהנותן [לשני] דעתו גם על מה שנתן כבר [לראשון], הוא הדין במדיר את חבירו מנכסיו, דעתו גם על מה שכבר הפקיר.

**מָתִיב** – הקשה **רָבָא** מברייתא שאומרת, אדם בריא שנתן את **מַקָּצָתָן** של נכסיו **לְרִאשׁוֹן** – לאחד מעבדיו, וּלאחר מכן נתן את **כּוּלָּן לְעַבְדּוֹ הַשֵּׁנִי**, הדין הוא, שהראשון לא קנה אף לא את עצמו לצאת לחירות, וכל שכן שלא קנה את הנכסים. כיון שהאדון שייר לעצמו מקצת מן הנכסים, ולא פירש מה הוא משייר, ויתכן שהתכוון לשייר לעצמו את העבד ולא לשחררו וכיון שכך ברור שאין העבד יכול לזכות בנכסים, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו. אך העבד הַשֵּׁנִי שקיבל את כל הנכסים, **זָכָה** בעצמו ונשתחרר מעבדותו, שהרי הוא חלק מנכסיו של אדונו, וכיון שאדונו נתן לו את כל הנכסים ולא שייר כלום, אף הוא עצמו בכלל, וכן זכה **לְהַשְׁתַּעְבֵּד בָּרִאשׁוֹן**, שאף הוא חלק מנכסי אדונו, שהרי לא קנה את עצמו לצאת לחירות.

ומכך שאנו אומרים שהעבד השני זכה בכל הנכסים, ואף באלו שניתנו לעבד הראשון, אם כן, רואים שכוונת האדון לתת אף את מה שנתן כבר, והוא הדין במדיר את חבירו מנכסיו, דעתו גם על מה שכבר הפקיר.

ומכח קושיא זו, חוזרת בה הגמרא, וסוברת שאכן גם לדעת רבי יוסי הפקר יוצא מרשות המפקיר אף קודם שזכו בו אחרים, ומעיקר הדין מותר המודר לזכות מן ההפקר, אלא שיש כאן טעם אחר לאסור:

**אֶלָּא אָמַר רָבָא**, באמת אף רבי יוסי סובר שמעיקר הדין המודר מותר לזכות במה שהפקיר המדיר, **וְהֵיינוּ טַעְמָא** – זהו טעמו **דְּרַבִּי יוֹסֵי** האוסר על המודר לזכות במה שהפקיר המדיר, **גְּזֵירָה מִשּׁוּם** המעשה שהיה **בְּמַתָּנַת בֵּית חוֹרוֹן**, שאמר המדיר במפורש שהוא מתכוון לתת מתנה לאחר רק כדי שיוכל המודר ליהנות, ובאופן כזה אינו מתכוון כלל להוציא מרשותו, ואין המתנה חלה, ואסור המודר ליהנות, וכן הדין בהפקר, כשאמר במפורש שכל כוונתו כדי שיוכל המודר להנות, לא חל ההפקר, ומשום כך גזרו לאסור את המודר בהנאה מן ההפקר, אף אם אינו אומר כן במפורש.

וכיון שכך, אין מקום לאסור בזה, אלא באופן שנדרו קודם להפקירו, שקיים החשש שמא הוא מפקיר רק לצורך המודר, אבל, אם קדם הפקירו לנדרו, ודאי שאין כל חשש בזה, ולא הפקירו לצורך המודר.

הגמרא מביאה ברייתא, ומבררת האם היא כרבי יוסי או כרבנן:

**תַּנְיָא** בברייתא, **הַמַּפְקִיר אֶת שָׂדֵהוּ, כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים** הראשונים, **יָכוֹל** המפקיר **לַחֲזוֹר בּוֹ**, אף אם כבר זכה אדם אחר בשדה, כיון שתקנו חכמים שאין ההפקר חל כלל בשלושת הימים הראשונים. **מִכָּאן וְאֵילָךְ** – לאחר שלושה ימים, **אֵין** המפקיר **יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ**, אפילו אם עדיין לא זכה אף אדם בשדה, וכל מי שיזכה בשדה [בין הוא ובין אדם אחר] פטור ממעשר, כדין הפקר שפטור מן המעשר.

---

## אגרות קודש

ב"ה, י"ט תמוז, תשי"ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

... בודאי מותר לעוררו על המבואר בש"ס בכ"מ בחוב וזכות הרב לאנשי מקומו וידוע ג"כ הדיוק דרבנו הזקן בכינוי רב מרא דאתרא שלאמיתתו של דבר הוא הבעל דמקומו וכיון שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואינו מבקש אלא לפי כחן הרי בודאי שניתנו להרב הכחות למלאות תפקידו זה אלא שצריך הוא להוציאם מן הכח אל הפועל והבא לטהר מסייעין אותו, מובן שלא לדרשא קאתינא אלא שבהנוגע לפועל ובעיקר העיקרים החדרת קיום מצות מעשיות בחיי היום יומים וחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל.